

Prof.dr Zdravko Petrović
Doc.dr Milan Počuča
Doc.dr Rajko Tepavac¹

UDK:368.91(497.16)
Originalni naučni rad

UGOVOR O OSIGURANJU ŽIVOTA U PRAVU CRNE GORE

Osiguranje života predstavlja oblik zaštite osiguranika ili njemu bliskog lica za slučaj nesreće koja ga može zadesiti. Na ovaj način čovek se na vreme obezbeđuje od rizika smrti, odnosno gubitka ili smanjenja sposobnosti privređivanja. Životno osiguranje otklanja štetne posljedice oba rizika. Iako dugo zabranjivano, zbog objašnjenja da je nemoralno izvlačiti korist od smrti ili nezgode, danas je ugovor o životnom osiguranju opšte prihvaćen u svim pravnim sistemima.²

Životno osiguranje služi proširenju socijalnog osiguranja. U razvijenim društvima kroz privatno životno i penzijsko osiguranje vrši se korekcija sistema penzijskog osiguranja zasnovanog na načelu generacijske solidarnosti, pošto penzioni fondovi sve teže podnose opterećenje velikog broja penzionera.³

U radu se analizira ugovor o osiguranju životu u pravu Crne Gore.

Ključne reči: osigurnje života, ugovor, penzioni fondovi

Osiguranje života predstavlja oblik zaštite osiguranika ili njemu bliskog lica za slučaj nesreće koja ga može zadesiti. Na ovaj način čovek se na vreme obezbeđuje od rizika smrti, odnosno gubitka ili smanjenja sposobnosti privređivanja. Životno osiguranje otklanja štetne posljedice oba

¹ Prof.dr Zdravko Petrović, Univerzitet Sigmund Frojd, Beč, doc.dr Milan Počuča, Univerzitet Privredna akademija, Novi Sad i doc. Dr Rajko Tepavac, Univerzitet Privredna akademija, Novi Sad.

² Vidi član 159. nemačkog Zakona o osiguranju, član 56. francuskog Zakona o osiguranju, član 74. švajcarskog Zakona o osiguranju. O ugovoru o životnom osiguranju u Sjedinjenim Američkim Državama vidi: Emmett Vaughan, Therese Vaughan, op. cit., str. 191–250; E. Graves (ed.), McGillis Life Insurance, The American College, 1994, glava 2, 3, 4. i 33. i dr.

³ Tako, na primer u Švajcarskoj u ukupnom portfelju socijalnih osiguranja udeo privatnih ugovora čini 30%. Vidi šire u: Alfred Wenger, „Die schweizerische Lebensversicherung heute“, Schweizerische Versicherungs-Zeitschrift, 1991, br. 9–11, str. 223.

rizika. Iako dugo zabranjivano, zbog objašnjenja da je nemoralno izvlačiti korist od smrti ili nezgode, danas je ugovor o životnom osiguranju opšte prihvaćen u svim pravnim sistemima.⁴

Životno osiguranje služi proširenju socijalnog osiguranja. U razvijenim društvima kroz privatno životno i penzijsko osiguranje vrši se korekcija sistema penzijskog osiguranja zasnovanog na načelu generacijske solidarnosti, pošto penzioni fondovi sve teže podnose opterećenje velikog broja penzionera.⁵

Pored navedene socijalne funkcije životno osiguranje u svakoj privredi igra značajnu ulogu kao izvor kreditiranja razvoja. Sa stanovišta države plaćanje premije životnog osiguranja kumulira sredstva koja imaju značaj štednje, koja je dugoročna, unapred određena i namenska. Stoga se ona može upotrebiti kao izvor kreditiranja i investiranja. Sa stanovišta pojedinca, polisa životnog osiguranja može se upotrebiti i kao garancija za kredit, što osiguraniku može obezbijediti sredstva za ulaganje ili zadovoljenje iznenadnih potreba. Imajući u vidu značaj koji životno osiguranje ima za privredu svake države, ono zahijeva poseban odnos države u domenu poreske politike. Stoga se u najvećem broju zemalja premije životnog osiguranja oslobađaju poreza.⁶

Tehničke osnove osiguranja života

Osiguranje života bazira na načelima zakona velikih brojeva, a to je osnovni zakon u teoriji verovatnoće i statistici. Formulirao ga je švajcarski matematičar Jakob Bernouli (1654–1705), a kasnije ga je doradio i uopštio francuski matematičar Denis Poisson (1781–1840).

Suština ovog zakona je u tome da se, ukoliko se posmatra veliki broj slučajeva, mogu uočiti određene pravilnosti u nastupanju jednog događaja. Što je broj posmatranih slučajeva veći, pravilnost u nastupanju jednog događaja je veća, a odstupanja su manja. Ako se određeni događaj posmatra

⁴ Vidi član 159. nemačkog Zakona o osiguranju, član 56. francuskog Zakona o osiguranju, član 74. švajcarskog Zakona o osiguranju. O ugovoru o životnom osiguranju u Sjedinjenim Američkim Državama vidi: Emmett Vaughan, Therese Vaughan, op. cit., str. 191–250; E. Graves (ed.), McGillis Life Insurance, The American College, 1994, glava 2, 3, 4. i 33. i dr.

⁵ Tako, na primer u Švajcarskoj u ukupnom portfelju socijalnih osiguranja udeo privatnih ugovora čini 30%. Vidi šire u: Alfred Wenger, „Die schweizerische Lebensversicherung heute“, Schweizerische Versicherungs-Zeitschrift, 1991, br. 9–11, str. 223.

⁶ Vidi: Marijan Ćurković, „Ugovor o životnom osiguranju“, Svijet osiguranja, Zagreb, 1998, br. 1, str. 31–32. Autor navodi da su premije životnog osiguranja oslobođene poreza u sledećim evropskim zemljama: Danska, Nemačka, Holandija, Portugalija, Španija, Velika Britanija, Finska, Island, Norveška, Švedska i Švajcarska.

pojedinačno, on predstavlja slučaj, dok u velikom broju posmatranja postaje zakonitost. Stoga se zakonitost ispoljava samo u masi slučajeva, ona nije vidljiva kod pojedinačnih jedinica od kojih je masa sastavljena, niti deluje kod nekih grupa tih jedinica. Tako, recimo, ukoliko je od deset ljudi određene starosti umrlo njih pet, ne znači da je verovatnoća smrti za ljude te starosti 50%.

Poznato je da svaki čovek mora umreti, ali se ne zna kada će to biti, jer je smrt nekog lica budući neizvestan događaj. Ukoliko se, pak, posmatra velika grupa ljudi, može se sa velikim procentom tačnosti utvrditi da će godišnje u toj grupi umreti određen broj ljudi. Zbog toga i zakon velikih brojeva ima veliki značaj u osiguranju, jer eliminiše neizvesnost osiguravača u pogledu ukupnog broja pokrivenih rizika i omogućava tačnije predviđanje nastupanja osiguranog slučaja. Što je broj osiguranih predmeta veći i zahvata šire područje i što je trajanje osiguranja duže, ostvarivanje određenog slučaja je ravnomernije i bliže očekivanom. Zato u mnoštvu, tj. masi osiguranih objekata postoji veća mogućnost tačnijeg određivanja budućih osiguranih slučajeva, a time i proračun budućih finansijskih obaveza, na osnovu čega se određuje visina sredstava potrebnih za njihovo pokriće, tj. za izravnavanje rizika.⁷

Računske osnove obračuna tarifa u osiguranju lica čine:

- a) tablice smrtnosti,
- b) obračunska kamatna stopa i
- c) troškovi provođenja osiguranja.

Tablice smrtnosti

Tablice smrtnosti sadrže niz pokazatelja od kojih su osnovni izravnata verovatnoća smartnosti na osnovu kojih se izračunavaju sve ostale biometrijske funkcije: verovatnoća doživljenja, kretanje broja živih i broja umrlih u okviru određenog skupa, izračunatog na osnovu verovatnoće smrti. Pomoću ovako dobijenih vrednosti broja živih i broja umrlih lica i odgovarajuće kamatne stope, izračunavaju se komutativni brojevi koji služe za obračun neto premija u osiguranju života.⁸

⁷ Vidi: Jelena Kočović, „Aktuarske osnove formiranja tarifa u osiguranju lica“, Ekonomski fakultet, Beograd, 2000, str. 43–44.

⁸ Jelena Kočović, op. cit., str. 51.

Osnovni faktori koji utiču na smrtnost su: dob, pol, zanimanje, način života, klima i slično).⁹ Opšte je zapažanje da je životni vek u razvijenim zemljama u posljednjih nekoliko decenija znatno porastao. Produženje prosečnog životnog veka stvara značajne probleme za funkcionisanje redovnih penzionih fondova. Trend smanjenja smrtnosti takođe za osiguravače može značiti povećan rizik (kod osiguranja za slučaj doživljenja), a nešto manji rizik u slučaju osiguranja za slučaj smrti. Međutim, ova okolnost u svakom slučaju treba da bude uzeta u obzir kod utvrđivanja tarifa.

Obračunska kamatna stopa

Osiguranje života je uglavnom dugoročno, jer se ugovori sklapaju na period od deset do trideset godina, ali se premija osiguranja ne menja. Zbog toga je prilikom ugovaranja osiguranja važan izbor kamatne stope. Za obračunsku kamatnu stopu ne može se uzeti aktuelna kamatna stopa, jer se ona, u skladu sa tržišnim uslovima menja na više ili na niže. To je i razlog što se kao kamatna stopa koristi nešto niža stopa od aktuelne, jer to garantuje osiguravaču da će prihodi od plasmana biti veći od njihove kamatne stope.

Troškovi provođenja osiguranja

Prilikom kalkulisanja tarifa kod životnog osiguranja vodi se računa o tri vrste troškova. To su:

- akvizicioni troškovi, koji obuhvataju troškove pribavljanja osiguranja, troškove provizije za agente osiguranja, troškove izdavanja polisa i slično. Ovi troškovi su jednokratni, s tim što se kod osiguranja kapitala odmjeravaju proporcionalno osiguranoj sumi, dok se kod osiguranja rente određuju proporcionalno vrednosti rente,
- inkaso troškovi, koji obuhvataju sve troškove koji nastaju prilikom naplate premija osiguranja i
- troškovi obrade i vođenja portfelja.

Ukalkulisani troškovi provođenja osiguranja se ne bi trebali povećavati tokom trajanja ugovora, što je zapravo i nemoguće zbog dugoročnih ugovora.

Matematička rezerva

Ugovor o osiguranju života se zaključuje na duže vreme i, prema tome, za vreme trajanja ugovora ugovorne stranke unapred znaju da će se rizik pogoršavati, samom činjenicom starenja osiguranika. Znači, pogoršanje rizika se mora unapred predvideti i izračunati. Situacija se rešava tako što se

⁹ Anre Petitpierre, „Les mathematiques el l'assurance de vie“, Revue Suisse d' assurances, 1991, br. 9–10, str. 224.

kod osiguranja života ugovara srednja premija, koja je ista tokom celog trajanja osiguranja. Srednja premija se sastoji od dva dela. Prvi deo premije služi za pokriće rizika u tekućoj godini, a drugi deo služi za izravnavanje prvog dela premije kroz čitavo vreme trajanja osiguranja. Prvi deo premije, koji služi za pokriće rizika za vreme od godinu dana, zove se riziko premija, a drugi deo štedna premija. Ovaj deo premije koji sačinjava štednu premiju osiguravač ne sme da utroši u toku jedne godine, već to mora iz godine u godinu prenositi dok se osiguranje ne ugasi. Na taj način se od štedne premije obrazuje matematička rezerva, čije izračunavanje osiguravač mora da izvrši krajem svake godine i da u svom bilansu obezbijedi sredstva za njeno pokriće.¹⁰

Matematička rezerva osiguranja života obrazuje se u osiguranju života po načelu aktuarske matematike i čine ih razlika između osigurane sume i premije osiguranja. Pod osiguranom sumom podrazumeva se sadašnja vrednost budućih obaveza osiguranja. Pod tehničkom premijom osiguranja podrazumeva se sadašnja vrednost budućih obaveza ugovarača osiguranja.¹¹ Svrha formiranja matematičke rezerve je rezervisanje sredstava tekućih premija kako bi osiguravač bio u mogućnosti da odgovori svojim obavezama u budućnosti.¹² Sredstva matematičke rezerve se u poslovanju osiguravača iskazuju kao pasiva, a zove se matematička, jer se izračunava matematičkom metodom na osnovu tablica smrtnosti i kamatne stope.¹³

Ilustracije radi, u hrvatskoj pravnoj literaturi i zakonodavstvu matematička rezerva se definiše kao ukamaćena štedna premija na određeni dan, odnosno razlika između sadašnje vrednosti prihoda i sadašnje vrednosti rashoda po ugovoru o osiguranju života.¹⁴ Tako je i u pravu Bosne i Hercegovine.¹⁵

¹⁰ Vidi: Predrag Šulejić, Ivica Jankovec, Dobrosav Ogrizović, Branko Rajičić, „Komentar Zakona o osiguranju imovine i lica“, „Dunav Preving“, Beograd, 1996, str. 99.

¹¹ Vidi član 50. Zakona o osiguranju imovine i lica („Službeni list SRJ“ br. 30/96, 57/98 i 53/99).

¹² Aleksandar Palaš, „Matematička rezerva osiguranja života – oblik štednje i izvor sredstava za investicije“, Osiguranje i privreda, br. 3–4, Zagreb, 1960, str. 25.

¹³ Gianguido Scalfi, „Manuale delle assicurazioni private“, Milan, 1994, str. 211.

¹⁴ Vidi: Sanja Andrijašević, „Upravljanje portfeljom životnih osiguranja“, Svijet osiguranja, br. 3, Zagreb, 1999, str. 38.

¹⁵ Vidi odredbu člana 33. stav 2. Zakona o osiguranju imovine i osoba Federacije Bosne i Hercegovine i člana 48. stav 2. Zakona o osiguranju imovine i lica Republike Srpske.

Ugovor o osiguranju života

Uvod

Ugovor o osiguranju života je regulisan Zakonom o obligacionim odnosima, u glavi XXXII, u odeljku o osiguranju lica (član 1039. do 1062).

Ugovor o osiguranju života je ugovor kojim se osiguravač obavezuje da osiguraniku ili licu koga on odredi, isplati određenu sumu ili rentu u slučaju smrti osiguranika ili osiguranog lica, ili u slučaju doživljavanja određenog vremena, a osiguranik se obavezuje da plati premiju osiguranja.

U praksi osiguranja ugovor o osiguranju života je tipski i adhezioni ugovor, što znači da su prava i obaveze stranaka određeni opštim i posebnim uslovima osiguranja života koje donosi osiguravač.¹⁶

Razne varijante ugovora o osiguranju života omogućavaju osiguraniku da odabere onu koja će mu poslužiti za ostvarenje cilja koji hoće ostvariti osiguranjem: štednja za pozne godine života, sredstva za dobijanje kredita, zaštita bliskih lica, obezbeđenje školovanja dece i slično.

U ugovoru o osiguranju života potrebno je razlikovati sledeće pojmove:

Ugovarač osiguranja. Ugovarač osiguranja je lice koji sklapa ugovor o osiguranju života. On plaća premiju i njemu pripadaju sva prava iz ugovora o osiguranju, uključujući i pravo promjene korisnika osiguranja, sve do nastupanja osiguranog slučaja.

Osiguravač. To je akcionarsko društvo za osiguranje koje preuzima pokriće osiguranog slučaja na osnovu ugovora o osiguranju.

Osiguranik. Osiguranik je lice na koju se odnosi osigurani slučaj na osnovu koga zavisi isplata naknade korisniku (ili korisnicima) osiguranja.¹⁷

¹⁶ Marijan Ćurković, *op.cit.*, strana 33.

¹⁷ U uporednom pravu je poznata ništavost klauzula o događajima u životu pojedinaca (osiguranika) koje su u suprotnosti sa javnim porijetkom. Smatra se da je ništava odredba o prestacijama po osnovu ugovora o osiguranju života za slučaj rođenja mrtvog deteta ili lica koje ima manje od pet godina. U belgijskom pravu ovakav ugovor je ništav, a osiguravača je dužan da vrati plaćenu premiju. Međutim, posebnim propisom je dozvoljeno ugovoriti i osiguranje za slučaj smrti lica koja imaju manje godina od onih utvrđenih zakonom (član 96 Zakona o ugovoru o osiguranju).

Korisnik osiguranja. Korisnik osiguranja je lice kome pripadaju prava iz ugovora o osiguranju. Ukoliko osiguranik i ugovarač osiguranja nisu ista lica, za određivanje korisnika osiguranja je potrebna saglasnost osiguranika.

Premija osiguranja. To je novčani iznos koji ugovarač osiguranja plaća osiguravaču na osnovu ugovora o osiguranju.

Osigurana suma predstavlja iznos koji je osiguravač obavezan isplatiti korisniku osiguranja kada nastupi osigurani slučaj.

Osigurani slučaj je događaj o kome zavisi isplata naknade po ugovoru o osiguranju.

Dobit je novčani iznos koji se godišnje pripisuje sumu osiguranja. Nije zajemčen ugovorom o osiguranju i zavisi od uspešnosti poslovanja osiguravača.

Polisa osiguranja predstavlja pismenu ispravu o zaključenom ugovoru o osiguranju i ona je sinonim za ugovor o osiguranju.

Vrste

U zavisnosti od prihvaćenog kriterija za vršenje podijele, ugovori o životnom osiguranju se mogu podeliti prema:

- načinu zaključenja ugovora na ugovor o osiguranju života sa lekarskim pregledom i bez lekarskog pregleda,
- broju lica obuhvaćenih ugovorom na individualna i kolektivna osiguranja
- riziku obuhvaćenom osiguranjem na ugovor o osiguranju za slučaj smrti, za slučaj doživljenja, mešovito osiguranje i osiguranje sa utvrđenim rokom isplate,
- načinu isplate osigurane sume na osiguranje kapitala i osiguranje rente,
- tome koga obezbeđuje osiguranik na lično osiguranje i osiguranje u korist trećeg lica.

Osiguranje sa ili bez lekarskog pregleda

Prema načinu zaključenja ugovora osiguranje života se može izvršiti sa lekarskim pregledom i bez lekarskog pregleda. Praksa osiguravajućih društava ukazuje da se ugovor o osiguranju života sa velikim osiguranim sumama zaključuje tek poslije obavljenog lekarskog pregleda. Ovo je nužno zbog procene rizika, ali i zbog obaveze osiguravača. Naime, ako kod osiguranja za slučaj smrti osigurani slučaj nastupi u toku prvih šest meseci

trajanja osiguranja, a nije izvršen lekarski pregled, osiguravač je dužan da isplati 50% osigurane sume. Ukoliko je izvršen lekarski pregled u navedenom slučaju, osigurana suma se isplaćuje u celosti, bez obzira na to koliko dugo je trajalo osiguranje.¹⁸

Individualno i kolektivno osiguranje

Prema broju lica koja su obuhvaćena ugovorom, osiguranje života se deli na individualno i kolektivno. Individualno osiguranje života je ono kod koga se za svakog pojedinog osiguranika zaključuje poseban ugovor. Kolektivno osiguranje se praktikuje kod onih ugovora gde, recimo poslodavac osigurava živote svojih radnika, ili gde se osigurava život članova nekog udruženja, kulturno-umetničkog ili sportskog udruženja i slično.

Osiguranje za slučaj smrti, doživljenja, mešovito ili sa utvrđenim rokom isplate

Prema riziku koji je obuhvaćen kod osiguranja života, ono se deli na:

osiguranje za slučaj smrti

osiguranje za slučaj doživljenja

mešovito osiguranje

osiguranje sa utvrđenim rokom isplate.

Osiguranje za slučaj smrti. Ovaj ugovor se u praksi javlja u dvije varijante, u zavisnosti od toga da li se osigurani slučaj ostvaruje za svo vreme trajanja života osiguranika ili se ostvaruje u jednom određenom periodu. U prvom slučaju radi se o doživotnom osiguranju za slučaj smrti, a u drugom o osiguranju za slučaj smrti sa određenim rokom trajanja. Doživotno osiguranje za slučaj smrti je takvo osiguranje kod koga se osigurana suma isplaćuje kada lice umre, bez obzira kada. Kod ovog osiguranja premija se plaća do smrti osiguranika ili, što je čest slučaj, do njegovog penzionisanja. Ova vrsta osiguranja života je je osiguranje u pravom smislu reči, jer je sklopljeno u korist određenog lica, a glavna obeležja su mu fiksna osigurana suma, fiksna premija i mogućnost otkupa u toku trajanja osiguranja.

U uporednom pravu susrećemo i slučaj da se osiguravač obaveže da će platiti osiguranu sumu samo u slučaju ako korisnik osiguranja nadživi osiguranika. U francuskom pravu, ako osiguranik nadživi korisnika osiguranja, osigurana suma se isplaćuje narednom korisniku, a ukoliko on

¹⁸ J. Kočović, *op. cit.*, strana 30.

nije određen ili je umro onda se ona isplaćuje nasljednicima ugovarača osiguranja. Ako je, međutim, ugovoreno da se osigurana suma plaća samo korisniku koji je nadživeo osiguranika, ako to nije slučaj, poslije smrti osiguranika obaveza osiguravača ne postoji ni prema nasljednicima ugovarača ni nasljednicima korisnika.¹⁹

Osiguranje za slučaj smrti s određenim rokom trajanja (privremeno osiguranje) je takva vrsta osiguranja kod koga se osigurana suma isplaćuje samo u slučaju ako osiguranik umre u ugovorenom vremenskom periodu. Ukoliko preživi, uplaćena premija ostaje osiguravaču. Svrha ovog osiguranja je isključivo zaštita onih za koje je sklopljeno poravnanje, na primjer, za zaštitu hipoteke, za pokriće potraživanja poverioca i slično. Ovo osiguranje je povoljno i za lica koja su uložila značajna sredstva u neki posao koji je u početnoj fazi, pa bi u takvim slučajevima smrt rezultirala velikim gubitkom, ako ne i propašću uloženog kapitala.²⁰

Osiguranje za slučaj doživljenja. Osiguranje za slučaj doživljenja je takva vrsta osiguranja kod koga osigurani slučaj nastaje kada osigurano lice doživi određeni broj godina. U tom slučaju osiguravač je dužan da isplati osiguranu sumu. Cilj zaključenja ovog ugovora je obezbeđenje osiguranika u starosti. Međutim, ukoliko osiguranik umre prije roka naznačenog u ugovoru, osiguravač nema više nikavih obaveza, a nasljednici ne mogu tražiti povrat uplaćenih premija.²¹ U francuskom pravu surećemo i rješenje po kome se ovo osiguranje može ugovoriti sa periodičnim isplatama osigurane sume. Na osnovu ovakvog ugovora osiguravač se obavezuje isplaćivati novčani iznos u vidu rente od momenta kada ugovarač osiguranja ode u penziju pa do njegove smrti. Ukoliko on umre prije isteka ugovorom predviđenog roka, osiguravač zadržava do tada uplaćene premije.²² U engleskom pravu može se zaključiti ugovor za slučaj doživljenja koji se naziva čisto doživljenje (pure endowment), pa se osigurana suma isplaćuje ako osiguranik doživi određene godine starosti. Takođe se može ugovoriti osiguranje za slučaj doživljenja jedne ili više osoba u kom slučaju se osigurana suma isplaćuje određenog datuma ako je bilo koji od osiguranika živ, ili u slučaju ranije smrti jednog od dva ili više osiguranika (Joint Life Endowment Insurance). Ukoliko se ugovor isplata osigurane sume za doživljenje određenog datuma ili utvrdi obaveza osiguravača po nastupanju smrti poslijednjeg od dva ili više

¹⁹ Vidi Y. Lambert-Faivre: Droit d' assurances, Paris, 1977, s. 395.

²⁰ S. Andrijašević, op.cit. strana 33.

²¹ Vidi Y. Lambert-Faivre, ibidem, s.398

²² Andrej Pak: Osiguranje života u uporednom pravu, Fakulte za poslovno pravo, Beograd, 2004. strana 4.

osiguranika radi se o osiguranju posljednjeg preživelog (last Survivor Assurance).²³

Mešovito osiguranje. Mešovito osiguranje ili osiguranje za slučaj smrti i za slučaj doživljenja je osiguranje kod koga osiguravač plaća osiguranu sumu ukoliko osiguranik umre za vreme trajanja osiguranja, ali i u slučaju ako osiguranik doživi kraj perioda osiguranja. Ovo osiguranje osim rizika sadrži i elemenat štednje. Njegova osnovna obeležja su:

- trajanje osiguranja je na određeno vreme,
- za slučaj ranije smrti korisniku se isplaćuje osigurana suma,
- za slučaj doživljenja ugovorenog roka osiguraniku se isplaćuje osigurana suma,
- uslovi osiguranja se ne mogu menjati u toku trajanja osiguranja,
- osiguranje se može otkupiti, a može se dobiti i zajam na polisu ili predujam),
- polisa osiguranja se može dati u zalog.

U pravnoj teoriji susrećemo stanovište da se ovdje ne radi o jednom, nego o dva osiguranja, jednom za slučaj smrti, a drugom za slučaj doživljenja. Tako se ističe da se ovdje u stvari ne radi o omešovitom, nego o alternativnom osiguranju.²⁴

U praksi se ovaj oblik osiguranja susreće kao osiguranje sa tačno određenim datumom. Osiguravač se obavezuje da plati osiguranu sumu određenog datuma, bez obzira da li je osiguranik u tom momentu umro ili ne. Osigurana suma će se isplatiti osiguraniku, ako je u životu, ili, ako je umro, korisnicima. I kod ovakvog osiguranja postoji elemenat alternativnosti, s obzirom na to da se osigurana suma isplaćuje ili osiguraniku za slučaj doživljenja, ili korisnicima za slučaj smrti.²⁵

Osiguranje sa utvrđenim rokom isplate. Osiguranje sa utvrđenim rokom isplate je ono osiguranje kod koga se osiguravač obavezuje da osiguraniku ili korisnicima osiguranja isplati osiguranu sumu po isteku roka koji je utvrđen ugovorom (policom). Ukoliko osigurano lice umre prije tog roka, osiguravač će isplatiti osiguranu sumu naslednicima, a time prestaje i obaveza plaćanja premije. Ako osigurano lice doživi ugovoreni rok,

²³ Vidi kod D. Houseman: The Law of Life Insurance, "Sweet and Maxwell", London, 1954. Isto i kod Andrej Pak, op.cit, strana 5.

²⁴ Vidi kod Picard-Besson, Les assurances terrestres en droit français, Le contrat d'assurance, Edition R. Pichon et R. Durant-Auzias, Paris, 1964.

²⁵ Vidi A. Pak, nsvedeno delo, strana 5.

osigurana suma se isplaćuje ili njemu ili drugim korisnicima, u zavisnosti od toga šta je ugovorom regulisano.

Osiguranje kapitala i osiguranje rente

Prema načinu isplate osigurane sume ona može biti plaćena u jednokratnom iznosu ili u obliku rente u jednom određenom periodu (ili doživotno). Prvi oblik se u praksi naziva osiguranje kapitala, a drugi osiguranje rente. Osiguranje kapitala može biti za slučaj doživljenja ili za slučaj smrti, a osiguranje rente se javlja kao osiguranje lične rente, ili renta u korist trećih lica. U zavisnosti od vremena trajanja, renta može biti doživotna ili privremena, a prema vremenu početka primanja neposredna ili odložena. Kod neposredne rente isplata počinje odmah u trenutku zaključenja ugovora o osiguranju, a kod odložene rente isplata počinje kasnije, u ugovorenom roku.

Lično osiguranje i osiguranje u korist trećih lica

Prema tome koga obezbeđuje osiguranik, ugovor o osiguranju života se deli na ugovore o ličnom osiguranju i ugovore o osiguranju u korist trećih lica.

Lično osiguranje života je takav vid osiguranja po kome osiguranik prilikom nastupanja osiguranog slučaja lično prima osiguranu sumu (u slučaju doživljenja određene starosti, u slučaju invaliditeta, gubitka radne sposobnosti i drugo).

Kod osiguranja u korist trećih lica osiguranik želi u slučaju svoje smrti, ili u slučaju gubitka radne sposobnosti, da obezbijedi članove svoje porodice ili neka druga lica koja je ugovarača osiguranja unapred označio kao korisnika osiguranja.²⁶

Zaključenje i elementi ugovora

Ugovor o životnom osiguranju je zaključen kada ugovarači potpišu polis osiguranja ili listu pokrića.²⁷ Međutim, u praksi osiguravača, ugovor o životnom osiguranju se smatra zaključenim kada osiguravač prihvati ponudu osiguranja, koja se daje pismeno, na obrascu osiguravača i sadži sve bitne elemente ugovora i čini njegov sastavni deo. Po pravilu, osiguravači imaju obrazac ponude koji sadrže sve potrebne podatke da bi osiguravač bio upoznat sa činjenicama i okolnostima koje su za njega važne prilikom procene rizika. U fazi koja prethodi zaključenju ugovora, dakle, kandidat za

²⁶ J. Kočović, *op.cit.*, strana 33.

²⁷ Član 998. stav 1. ZOO.

ugovarača osiguranja popunjava obrazac. Kakva će biti sudbina njegove ponude, zavisi od zakonskog rješenja koja su različita u pravima evropskih zemalja. Tako, na primjer, u članu 4 stav 1 Zakona o ugovoru o osiguranju Belgije ako osiguravač u roku od 30 dana od dana prema ponude ne obavesti ponuđača o prihvatu ponude ili o potrebi dodatnih objašnjenja, o tome da ne prihvata ugovor on ima obavezu da zaključi ugovor ili je dužan da naknadi štetu. U pravu Austrije, je regulisano da ako osiguravač propusti da obavještenje o početku osiguranja, osiguravajuće pokriće počinje od dana prema ponude.²⁸

Dokument o zaključenom ugovoru o osiguranju života je polisa osiguranja. Polisa osiguranja života mora imati, pored sastojaka propisanih članom 999. ZOO²⁹ i:

- ime i prezime lica na čiji se život odnosi osiguranje,
- datum njegovog rođenja,
- dogadjaj ili rok od koga zavisi nastanak prava da se zahijeva isplata osigurane sume.

Polisa osiguranja života može glasiti na određeno lice ili po naredbi, ali ne može glasiti na donosioca, što je izuzetak od odredbe člana 999. stav 6 ZOO.

Za punovažnost indosamenta polise po naredbi potrebno je da sadrži ime korisnika, datum indosiranja i potpis indosanta.

Posle zaključenja ugovora o osiguranju, osiguravač je dužan da ugovaraču osiguranja da polisu, koja, kao dokumet, sadrži sve podatke o sadržaju ugovora kao i da mu preda uslove osiguranja koji se odnose na osiguranje koje je zaključeno. Ovakva obaveza osiguravača postoji u svim nacionalnim pravima.³⁰

²⁸ Vidi član 1a austrijskog zakona u M. Grubmann, Das Versicherungsvertragsgesetz, Beč 2002.

²⁹ Prema članu 999. ZOO u polisi mora biti navedeno: ugovorne strane, osigurano lice, rizik obuhvaćen osiguranjem, trajanje osiguranja i period pokrića, sume osiguranja ili da li je osiguranje neograničeno, premije ili doprinos, datum izdavanja police i potpis ugovornih strana. Osiguravač je dužan upozoriti ugovarača osiguranja da su opšti i posebni uslovi osiguranja sastavni deo ugovora i predati mu njihov tekst, ako ti uslovi nisu štampani na samoj polisi. Polisa može glasiti na određeno ime, po naredbi ili na donosioca.

³⁰ Član 6 Zakona Finske, član 10 Zakona Belgije, Član 3 Zakona Nemačke, Član 3 Zakona Austrije.

Prijava okolnosti od značaja za ocenu rizika

Pored precizno određenih obaveza osiguranika, odnosno ugovarača osiguranja predviđenih članom 1004-1020 ZOO, kod ugovora o osiguranju života posebnog je značaja prijava tačnih podataka o godinama života osiguranika. Ovo zbog toga što je starost osiguranika od posebnog značaja za procenu rizika osiguranja, pošto se na ovoj činjenici bazira izrada tarifa osiguranja života.

Stoga, ukoliko je u ugovoru o osiguranju života data netačna prijava godina života, važe sledeća pravila:

-ugovor o osiguranju života je ništav i osiguravač je dužan da u svakom slučaju vrati sve pribavljene premije, ako su prilikom njegovog zaključenja netačno prijavljene godine života osiguranika, a njegove stvarne godine života prelaze granicu do koje osiguravač po svojim uslovima i tarifom vrši osiguranje života,

-ako je netačno prijavljeno da osiguranik ima manje godina, a njegove stvarne godine života ne prelaze granicu do koje osiguravač vrši osiguranje života, ugovor je punovažan, a osigurana suma se smanjuje u srazmeri ugovorene premije i premije predviđene za osiguranje života lica osiguranikovih godina,

-kad osiguranik ima manje godina nego što je prijavljeno prilikom zaključenja ugovora, premija se smanjuje na odgovarajući iznos, a osiguravač je dužan vratiti razliku između primljenih premija i premija na koje ima pravo.³¹

Ugovarač osiguranja je dužan da prijavi sve podatke o zdravstvenom stanju osiguranika, ali i druge podatke koji su od značaja za ocenu rizika kao što su starost, pol, zanimanje i slično. U pravu Belgije ne moraju se prijaviti genetski podaci, dok u nekim drugim pravima ovo prećutkivanje može dovesti do gubitka prava na osiguranu sumu.³² U nekim zemljama, pak, postoji rješenje da posljedice povrede obaveze neobaveštavanja osiguravača nastupaju ako ugovarač osiguranja prećuti izvršeni gen test, što je moglo uticati na odluku osiguravača o zaključenju ugovora.³³

³¹ Član 1041 ZOO.

³² Vid član 5 Zakona o ugovoru o osiguranju Belgije. Za englesko pravo vidi kod A. Pak, navedeno delo, strana 8. Tako u Engleskoj osiguravači mogu tražiti gen test za neke teške nasledne bolesti.

³³ T. Teyke, Nach der Gen Revolution, Versicherungs Wirtschaft, broj 8, 2002, strana 554.

Ukoliko osiguranik prećuti izvesnu okolnost značajnu za ocenu rizika, ili je ne prijavi, to obično vodi ka ništavosti ugovora o osiguranju pod uslovom da je postupao zlonamerno.. Ukoliko osiguranik nije imao nameru da prevari osiguravača može doći do promjene iznosa premije. U praksi osiguravač, po saznanju za ove činjenice,(prećutkivanje ili netačnost podataka), on predlaže izmenu ugovora. Ukoliko, međutim osiguravač dokaže da ne bi zaključio ugovor da je znao za ove okolnosti, koje je osiguranik prećutao, a od značaja su za procenu rizika, , on može raskinuti ugovor.Ukoliko ugovarač osiguranja ne prihvati predložene izmene ugovora u određenom roku od prema predloga može raskinuti ugovor. Osiguravač koji nije raskinuo ugovor niti predložio njegove izmene, ne može se u buduće pozivati na netačnost ili prećutkivanje činjenica.³⁴

Posledice neplaćanja premije

Ako osiguravač osiguranja života ne plati neku premiju o dospelosti, osiguravač nema pravo da njenu isplatu traži sudskim putem.³⁵ Ovde se ne radi o prirodnoj obligaciji osiguravača, što bi se moglo zaključiti površnim posmatranjem ovog rješenja, već o nastupanju zakonskih posljedica. Svako naknadno plaćanje premije nije od uticaja na već nastupelu poslijedicu. Obaveza osiguravača osiguranja života je da pismeno pozove osiguranika, i to preporučenom pošiljkom, da u roku od mesec dana plati premiju. Ukoliko osiguranik ili drugo zainteresovano lice ne plati premiju, pravo osiguravača je da:

-Raskine ugovor o osiguranju života ako premija nije plaćena u prve tri godine ugovora. Raskid ugovora nastupa po sili zakona. Izjava osiguravača o raskidu je samo deklaratorne prirode.

-Obavesti ugovarača osiguranja da smanjuje osiguranu sumu na iznos otkupne vrednosti osiguranja, ukoliko su plaćene bar tri godišnje premije. Po našem mišljenju, kao i u prethodnom slučaju, izjava osiguravača je deklaratorna, pošto smanjenje osigurane sume nastupa automatski na osnovu samog zakona.

Sudska praksa po ovim pitanjima zauzima sledeće stavove:

«Kod ugovora o osiguranju premija osiguranja isplaćuje se u ugovorenim rokovima a ako treba odjednom, plaća se prilikom zaključenja ugovora, a ako premija nije plaćena na ovaj način, tada nije nastala obaveza tuženog kao osiguravača da isplati osiguranu sumu, jer ta naknada dospeva narednog dana od dana uplate premije.» U obrazloženju presude je

³⁴ Vidi A. Pak, navedeno delo, strana 8.

³⁵ Član 1042 ZOO.

navedeno: «Presudom privrednog suda, potvrđenom od strane Višeg privrednog suda, odbijen je tužbeni zahijev kojim je tužilac tražio da mu tuženo osiguravajuće društvo isplati određen iznos na ime sume osiguranja. Revizija tužioca nije osnovana. Iz činjeničnog stanja utvrđenog u toku prvostepenog postupka proizilazi da je između stranaka zaključen ugovor o osiguranju, prema kojem je tužilac osigurao kod tuženog robu. Premiju osiguranja prema fakturi tužioca, tuženi nije platio. U polisi osiguranja predviđeno je da se premija plaća odjednom na osnovu fakture. Nakon ovog nastupio je osigurani rizik po kom osnovu tužilac potražuje isplatu osigurane sume. Prema odredbi člana 912. stav 2. Zakona o obligacionim odnosima, kod ugovora o osiguranju, premija osiguranja isplaćuje se u ugovorenim rokovima, a ako treba da se isplati odjednom, plaća se prilikom zaključenja ugovora. Prema odredbi člana 913. Zakona o obligacionim odnosima, ako je ugovoreno da se premija plaća prilikom zaključenja ugovora, obaveza osiguravača da isplati naknadu ili svotu određenu ugovorom počinje narednog dana od dana uplate premije. Prema tome, kako je u ovoj pravnoj stvari predviđeno da se premija osiguranja plaća odjednom i to prilikom zaključenja ugovora, a kako premija osiguranja nije plaćana, to, prema odredbi člana 913. Zakona o obligacionim odnosima, nije nastala obaveza tuženog kao osiguravača da isplati naknadu, odnosno ugovorenu sumu osiguranja, jer ta naknada, odnosno suma osiguranja dospeva narednog dana od dana uplate premije.»³⁶

U drugoj odluci se navodi da prestanak plaćanja premije dovodi do raskida ugovora o osiguranju života, jer osiguravač ne može sudskim putem da prinudi osiguranika da ubuduće plaća premiju osiguranja. U obrazloženju presude se ističe:

“Presudom privrednog suda, potvrđenom od strane Višeg privrednog suda, usvojen je tužbeni zahijev i raskinut ugovor o osiguranju zaključen između parničnih stranaka, a odbijen tužbeni zahijev u delu kome je tužilac tražio da mu tuženi vrati robu koju je od njega primio na ime prve premije osiguranja ili mu isplati dinarsku protivvrednost. Revizija tuženog nije osnovana. U postupku je utvrđeno da tužilac nije uplatio premiju osiguranja života za svoje radnike koja je dospela određenog dana, krivicom tuženog. Tuženi nije prihvatio uplatu premije na način utvrđen ugovorom o osiguranju. Zbog toga je pao u poverilačku docnju, kako su to zaključili privredni sudovi, pa tužilac osnovano traži raskid ugovora o osiguranju. Tuženi u reviziji ističe da su sudovi pogrešno utvrdili da naredna premija nije plaćena njegovom krivicom. Takvim navodima tuženi napada utvrđeno činjenično stanje, zbog kog razloga se revizija ne može izjaviti u smislu člana 385. stav 3. Zakona o parničnom postupku. Međutim, nezavisno od

³⁶ Presuda Vrhovnog suda Srbije Prevl 136/95 od 5.4.1995. godine, neobjavljena

toga, drugostepeni sud je pravilno obrazložio, da do raskida ugovora dolazi prostom izjavom volje ugovornih strana i da nije neophodno da se to posebno traži tužbenim zahijevom. Suština je u tome da usled utvrđenog raskida ugovora o osiguranju nisu nastupile nikakve druge štetne posljedice za tuženog, izuzev što tužilac nema više obavezu da plaća premiju osiguranja, a samim tim nema više ni obaveze tuženog da plaća naknadu ukoliko nastupi osigurani slučaj. Prema članu 945. Zakona o obligacionim odnosima, osiguravač, kod ugovora o osiguranju života, ne može da traži naplatu sudskim putem. Znači, sam prestanak plaćanja premije dovodi do raskida ugovora, jer osiguravač ne može sudski da prinudi osiguranika da ubuduće plaća premiju osiguranja. U tom smislu krivica za raskid ugovora i nije bitna.³⁷

Osiguranje trećeg lica

Osiguranje života se može odnositi na život ugovarača osiguranja, a može se odnositi i na život nekog trećeg. Ako se osiguranje odnosi na slučaj smrti nekog trećeg, za punovažnost ugovora potrebna je njegova pismena saglasnost data u polisi ili u odvojenom pismenu, prilikom potpisivanja polise, sa naznačenjem osigurane sume.³⁸

Kada je u pitanju sadržina pristanka trećeg lica, u pravnoj teoriji je prihvaćeno stanovište da se ona ne odnosi samo na zaključenje ugovora, nego i na visinu osigurane sume.³⁹

Odredbе člana 1043. ZOO se odnose i na osiguranje od nesrećnog slučaja, što znači da se osiguranje od posljedica nesrećnog slučaja može ugovoriti u korist nekog trećeg.

Isti razlozi koji nalažu zabranu osiguranja za slučaj smrti nekog trećeg lica bez njegovog pristanka stoje i u slučaju kada se ugovara osiguranje za slučaj smrti maloletnika i lica lišenih poslovne sposobnosti. Ova lica ne mogu dati svoj pristanak, jer nemaju pravno relevantnu volju, pa zakonodavac u odredbi člana 1044. ZOO propisuje da je ništavo osiguranje za slučaj smrti trećeg lica mlađeg od četrnaest godina, kao i lica potpuno lišenog poslovne sposobnosti, pa je osiguravač dužan vratiti ugovaraču osiguranja sve premije pribavljene po osnovu takvog ugovora. S druge strane, za punovažnost osiguranja za slučaj smrti trećeg lica starosti od

³⁷ Iz presude Vrhovnog suda Srbije, Prev. 330/96 od 18. juna 1996. godine.

³⁸ Član 1043. ZOO.

³⁹ Vidi: Slobodan Perović i drugi (red.), *Komentar Zakona o obligacionim odnosima*, «Savremena administracija» Beograd, 1995. god., knjiga II, komentar uz član 946, strana 1547.

četnaest do osamnaest godina (do punoletstva), potrebna je pismena saglasnost njegovog zakonskog zastupnika, kao i pismena saglasnost samog osiguranog lica.

Kumuliranje naknade i osigurane sume

Razlika između osiguranja imovine i lica je i u tome što osiguranik u životnom osiguranju može istaći prema osiguravaču zahijev za isplatu osigurane sume, a prema odgovornom licu zahijev za naknadu štete po osnovu građanske odgovornosti. Oba ova zahijeva osiguranik može ostvariti u punom iznosu. Znači, kod životnog osiguranja dozvoljena je kumulacija naknade štete i osigurane sume, a ona je dozvoljena i kod osiguranja od nesretnog slučaja.

Zakon o obligacionim odnosima izričito u odrebi člana 1045 stav 2 predviđa da je pravo na naknadu od trećeg lica odgovornog za nastupanje osiguranog slučaja pripada osiguraniku, odnosno korisniku, nezavisno od njegovog prava na osiguranu sumu. U stavu 1 člana 1045 ZOO određeno je da u osiguranju lica, osiguravač koji je isplatio osiguranu sumu ne može imati ni po kom osnovu prava na naknadu od trećeg lica odgovornog za nastupanje osiguranog slučaja.

Odstupanje od pravila o dopuštenosti kumuliranja regulisano je odredbom člana 1045. stav 3. ZOO. U slučaju kada je osiguranje od posljedice nesrećnog slučaja ugovoreno kao osiguranje od odgovornosti, zakon isključuje važenje odredbe člana 1045. stav 1. i 2. ZOO. Razlog je očigledan, jer je u ovom slučaju reč o jednom obliku osiguranja imovine, u kojoj važi načelo zabrane kumuliranja i princip obeštećenja. U našoj sudskoj praksi stalo se na stanovište da se u slučaju kolektivnog osiguranja radnika i obaveznog osiguranja putnika u javnom prevozu radi o osiguranju od odgovornosti, pa se, prema tome zabranjuje kumulacija osigurane sume i naknade štete. Međutim u pravnoj teoriji ovakvo stanovište je podvrgnuto kritici, pa se ističe:

1. zabrana kumuliranja je suprotna pravnoj prirodi osiguranja lica, jer ono nema za svrhu naknadu štete, te se stoga ne treba dovoditi u vezu sa osiguranjem od odgovornosti;

2. radnici koje zadesi nesrećni slučaj u nejednakom su položaju s obzirom na to ko je odgovorno lice - ako je odgovorna organizacija koja je zaključila kolektivno osiguranje oni su u nepovoljnijem položaju nego kada je za štetu odgovorno neko drugo lice;

3. naprotiv, smisao osiguranja je suprotan - on je u obezbeđenju radnika koji na ovaj način treba da dobiju dodatno pokriće, to jest bar onoliko zaštitu koje ima neko drugo lice odgovorno za štetu;

4. odgovornost organizacije se može posebno osigurati, pored osiguranja radnika od nesrećnog slučaja - u tom slučaju osiguravač je po dva odvojena osnova primio premije i ne može ispunjavati obaveze samo po jednom osnovu (uostalom, obim pokrića po osnovu odgovornosti je širi od pokrića po osnovu osiguranja od nesrećnog slučaja);

5. treba dozvoliti kumulaciju naknade kada se odgovornost osiguravača zasniva na ugovoru o obaveznom osiguranju od odgovornosti za štetu pričinjenu motornim vozilom i na ugovoru o kolektivnom osiguranju radnika, koje je zaključila organizacija kao sopstvenik vozila, jer je ekonomski interes rukovodio i osiguravača da naplaćuje premije po dva osnova, i ugovarača osiguranja - preduzeće da njegovi vozači i putnici, pored potpunog namirenja po osnovu obaveznog osiguranja, dobiju još i osiguranu sumu po osnovu dobrovoljnog osiguranja⁴⁰;

5. polaziti od karaktera, to jest, pripadnosti sredstava iz kojih je plaćena premija nije opravdano, jer su u krajnjoj liniji to uvek sredstva samih osiguranika - kod obaveznog osiguranja putnici je plaćaju kroz prevoznju cenu, a kod kolektivnog osiguranja radnika reč je o ostvarenom dohotku samih tih radnika, to jest o sredstvima koja su oni stvorili i kojima upravljaju.⁴¹

Rizici isključeni iz osiguranja

Prema Zakonu o obligacionim odnosima kod osiguranja života isključeni su sledeći rizici:

- samoubistvo osiguranika,
- namerno ubistvo osiguranika,
- ratne operacije i
- drugi rizici, ako je to posebno ugovoreno

Samoubistvo osiguranika

Isključenje rizika samoubistva iz osiguranja predviđeno je članom 1046. ZOO, gde je određeno da ugovorom o osiguranju za slučaj smrti nije obuhvaćen rizik samoubistva osiguranika, ako se desilo u prvoj godini osiguranja. U slučaju da se samoubistvo dogodilo u roku od tri godine od dana zaključenja ugovora, osiguravač nije dužan da isplati korisniku osiguranu sumu, nego samo matematičku rezervu iz ugovora. Prema odredbi

⁴⁰ *Zbirka sudskih odluka*, knjiga XVI, sveska 3, broj 349.

⁴¹ *Komentar ZOO*, navedeno delo, komentar uz član 948, strana 1554.

člana L 132-18 Zakona o osiguranju Francuske, predviđa da je ništavo osiguranje živora za slučaj smrti ukoliko se samoubistvo dogodi u prvoj godini trajanja osiguranja., s tim što je ovaj rizik pokriven tek od druge godine od dana zaključenja ugovora. Zakon o ugovoru o osiguranju Nemačke ne predviđa vreme u kome izvršeno samoubistvo nije pokriveno osiguranjem, ali osiguravajuće organizacije ne priznaju pravo na osiguranu sumu ako je samoubistvo izvršeno u prve tri godine trajanja osiguranja.⁴² Razlog za isključenje jeste pretpostavka da se osiguranik lišio života da bi korisniku obezbijedio dobijanje osigurane sume. Protekom vremena pretpostavka o nameri osiguranika da korisniku pribavi korsit je sve manje osnovana, pa je protekom roka od tri godine pokriven i rizik samoubistva.

Namerno ubistvo osiguranika

Osiguravač se oslobađa obaveze da korisniku isplati osiguranu sumu ako je ovaj namerno izazvao smrt osiguranika. Međutim, osiguravač je dužan, ukoliko su do dana ubistva uplaćene bar tri godišnje premije, isplatiti matematičku rezervu ugovaraču osiguranja, a ako je on osiguranik, njegovim naslednicima.⁴³

Znači, uslovi isključenja su sledeći:

- da je korisnik osiguranja izazvao smrt osiguranika,
- da je korisnik to učinio namerno.

Kada je ugovarač osiguranja istovremeno i osigurano lice, onda korisnik koji je prouzrokovao njegovu smrt biva lišen svih prava iz osiguranja u potpunosti.⁴⁴

Slična su zakonska rješenja i u drugim zakonodavstvima. Tako član L 132-24 Francuskog zakona o osiguranju predviđa da ugovor prestaje ako se dokaže da je korisnik osiguranja lišio života osiguranika. Ipak, osiguravač mora platiti prikupljenu matematičku rezervu. Ugovaraču osiguranja ili njegovim naslednicima, osim ukoliko su oni učestvovali ili bili izvršioци ubistva osiguranika. U članu 92 Zakona o ugovoru o osiguranju Španije predviđa se da ukoliko je smrt namerno prouzrokovana od strane korisnika, da će ovaj biti lišen prava na osiguranu sumu.

⁴² Vidi član 69 Nemačkog zakona o ugovoru o osiguranju. Rešenja koja sadrži član 101 Zakona o ugovoru o osiguranju Venecuele, kao i član 93 Zakona o ugovoru o osiguranju Španije su bitno različita, pošto se isključenje obaveze osiguravača predviđa ukoliko je samoubistvo izvršeno u toku prve godine trajanja osiguranja..

⁴³ Član 1047. ZOO.

⁴⁴ P. Šulejić: Pravo osiguranja, op.cit. strana 463.

Smrt osiguranika usled ratnih operacija

Ako je smrt osiguranika prouzrokovana ratnim operacijama, osiguravač nije dužan korisniku isplatiti osiguranu sumu, ako nije što drugo ugovoreno. Međutim, dužan je isplatiti korisniku matematičku rezervu iz ugovora.

Osiguravač se oslobađa obaveze iz ugovora o osiguranju od nesrećnog slučaja, ako je nesrećan slučaj prouzrokovao ratnim operacijama.⁴⁵

Razlog za isključenje rizika ratnih događaja je u tome što se radi o velikom riziku koji se ne može podvrci zakonima statistike, a pored toga radi se o događajima koji redovno prouzrokuju smrt velikog broja lica.

Ipak, ZOO je ostavio mogućnost i da se ugovorom pokrije i rizik ratnih operacija. Znači, prilikom sklapanja ugovora to se posebno ugovara (tzv. dopunski rizik).

Drugi rizici

Ugovor o osiguranju za slučaj smrti ili od nesrećnog slučaja mogu biti isključeni iz osiguranja i drugi rizici.⁴⁶

Opšti uslovi za osiguranje života koje primenjuju naši osiguravači, pored slučajeva predviđenih zakonom, predviđaju i isključenje rizika i u slučaju kada je osiguranikova smrt nastupila izvršenjem smrtne kazne ili ako osiguranik pogine u pokušaju ili pripremi pokušaja ili izvršenju umišljajnog krivičnog dela. Takođe, isključeni su i neki rizici prirodnih katastrofa, recimo ako je nesrećan slučaj nastao usled zemljotresa. Isto tako, obično su isključeni rizici upravljanja vazduhoplovnim aparatima svih vrsta, plovnicama, motornim i drugim vozilima bez propisane službene isprave.

O riziku u osiguranju života uopšte

Osnovni rizik koji se pokriva životnim osiguranjem je smrt osiguranika. Za životna osiguranja karakteristično je da je premija fiksna kroz celo trajanje osiguranja, s tim što rizik sa starošću osiguranika raste. Kamatna stopa se određuje na početku trajanja osiguranja i ona je konstantna i fiksna. Sve ovo ukazuje da se osiguravač u toku trajanja osiguranja susreće sa raznim rizicima. Stoga osiguravači života formiraju matematičku rezervu osiguranja života, koja osiguravaču služi kao zaštita od rizika, pored osnovne funkcije da po isteku osiguranja mora dati osiguranu sumu za doživljenje.

⁴⁵ Član 1049 ZOO.

⁴⁶ Član 1050. ZOO.

Rizici sa kojim se susreću osiguravači života u pravnoj literaturi se sistematizuju na sledeći način:

- rizik imovine,
- rizik određivanja premije,
- rizik usklađivanja imovine i obaveza i
- nepredvidivi rizik.⁴⁷

Rizik imovine se ogleda u tome što u toku trajanja osiguranja plasmanima osiguravača može pasti vrednost, iz raznih razloga. To su prije svega nepredvideni porast kamatnih stopa, rizično formiranje kreditnog portfelja ili portfelja vredonosnih papira.

Rizik određivanja premije sastoji se u mogućnosti da jedan od elemenata za određivanje premije (smrtnost, kamatna stopa i troškovi), bude loše određen, tako da se može dogoditi da je kamatna stopa previsoka, ili da smrtnost premaši očekivanja, ili pak da su troškovi osiguravača podcenjeni, tako da prevazilaze planirane.

Rizik usklađivanja imovine i obaveza odnosi se prvenstveno na njihovu ročnost. Pošto je u osiguranju života matematička rezerva dugoročna i predstavlja obavezu osiguravača, tako su i plasmani koji rezultiraju iz premijskog prihoda izrazito dugoročni. Ako se desi neka nepredvidiva okolnost i osiguravač mora isplaćivati osigurane sume, morat će svoje plasmane prodati ispod njihove stvarne vrednosti, pa će se za njega desiti gubitak na strani imovine, ali i na strani obaveza. Stoga se javlja tendencija da se dugoročni plasmani sve više zamenjuju plasmanima na kraći i kratki rok, visoko rizični vredonosni papiri s visokim prihodom se zamenjuju sa niskorizičnim vredonosnim papirima sa nižim prihodom, umjesto fiksne kamatne stope uvodi se varijabilna kamatna stopa sa varijabilnom premijom.⁴⁸

Nepredvidivi rizik se veže za neke događaje koji se mogu desiti u budućnosti, kao što su moguće promjene poreskih zakona.

Zbog svih ovih rizika, osiguravač mora imati određeni višak rezervi u vidu adekvatnog kapitala, kako bi aktivno mogao kontrolisati rizik i njime upravljati.

⁴⁷ S. Andrijašević, *op. cit.*, strana 39.

⁴⁸ S. Andrijašević, *op. cit.*, strana 40.

Otkup osiguranja

Ako je ugovarač osiguranja zaključenog za ceo život uplatio premiju za bar tri godišnje premije, na njegov zahijev, osiguravač mu mora isplatiti otkupnu vrednost polise.⁴⁹ U polisi moraju biti navedeni uslovi pod kojima ugovarač može zahijevati isplatu njene otkupne vrednosti, kao i način na koji se ta vrednost izračunava, u skladu sa uslovima osiguranja.

Pravo otkupa ne mogu zahijevati poverioci ugovarača osiguranja, kao ni korisnik osiguranja. Ipak, otkupna vrednost će biti isplaćena korisniku na njegov zahijev, ako je određivanje korisnika neopozivo.

Izuzetno, otkup polise može zahijevati poverilac kome je polisa predata u zalogu, ako potraživanje radi čijeg je osiguranja data zaloga ne bude namireno o dospelosti.⁵⁰

U sudskoj praksi je zauzet stav da otkupna vrednost osiguranja predstavlja minimum ispod kojeg se ne može smanjiti osigurana svota u slučaju neplaćanja premije (nakon plaćanja bar tri godišnje premije) kod redukcije osigurane svote u smislu člana 1042. stav 2. Zakona o obligacionim odnosima. Ugovorač osiguranja ima pravo na otkup osiguranja samo u slučaju doživotnog osiguranja a ne i kod ugovora o osiguranju života zaključenih na određeno vreme. U obrazloženju presude je navedeno: «Presudom privrednog suda, koju je potvrdio Viši privredni sud, obavezan je tuženi (strana osiguravajuća organizacija) da na ime otkupne vrednosti polise životnog osiguranja za 96 radnika isplati dinarsku protivvrednost određenog deviznog iznosa. Revizija tuženog nije osnovana. Revizijski sud prihvata pravno stanovište privrednih sudova da tužilac kao bivši osiguranik druge osiguravajuće kuće nakon prelaska kod tuženog osiguravača prema utvrđenim uslovima osiguranja stiče zakonsko pravo na otkup u smislu člana 945. stav 1. Zakona o obligacionim odnosima (našta ukazuje i odredba stava I tačka 5. Odluke upravnog odbora tuženog). Na osnovu izloženog pravilno su privredni sudovi primenili materijalno pravo kada su usvojili tužbeni zahijev za isplatu otkupne vrednosti polise. Vrhovni sud nalazi da se u reviziji neosnovano poziva na to da je sporni odnos između stranaka raspravljen uz pogrešnu primenu materijalnog prava. Otkupna vrednost osiguranja i inače predstavlja minimum ispod kojeg se ne može smanjiti osigurana svota u slučaju neplaćanja premije (nakon plaćanja bar tri godišnje premije) kod redukcije osigurane svote u smislu člana 945. stav 2. Zakona o obligacionim odnosima. U tom smislu, pravo na otkup tako i ne postoji kod ugovora o osiguranju života zaključenih na određeno vreme, odnosno

⁴⁹ Član 1051. ZOO.

⁵⁰ Član 1051. ZOO.

zaključenih za slučaj doživljenja. Ugovarač osiguranja ima pravo na otkup osiguranja samo u slučaju doživotnog osiguranja, zato što se uplatama premija po osnovu osiguranja života za ceo život osiguranika formira matematička rezerva i akumuliraju sredstva iz kojih se može isplatiti otkupna vrednost polise onim ugovaračima osiguranja koji to zatraže, pa je tako otkup jedan od posebnih načina prestanka ovih ugovora o osiguranju života, jer je osiguravač dužan da prihvati zahijev za otkup. Odbredbama stava I tačke 5. Odluke tuženog bilo je predviđeno da svi ugovarači osiguranja koji nastavljaju sa osiguranjem kod tuženog stiču prava koja im pripadaju iz ugovora o osiguranju (dakle i pravo na otkup), po proteku određenog vremena za sticanje tih prava predviđenih opštim uslovima osiguranja tuženog, od momenta prve izvršene uplate kod tuženog. I po nalaženju Vrhovnog suda otuda se ne mogu prihvatiti revizijski navodi da se pravo na otkup stiče nakon tri godine poslije tri sukcesivne uplate premija istom osiguravajućem društvu, jer se ima uzeti da se pravo na otkup stiče nakon plaćanja bar tri godišnje premije u smislu člana 954. stav 1. Zakona o obligacionim odnosima, tako da se u uslovima preuzimanja osiguranika drugih osiguravajućih društava tuženi osiguravač ne može pozivati na potrebu postojanja uplata tri uzastopne premije kod istog osiguravača. Kako se ne radi o novom ugovoru o osiguranju života, već o preuzimanju osiguranika drugih osiguravajućih kuća mora se imati u vidu i prava od premija uplaćena bivšoj osiguravajućoj kući⁵¹.

Predujam

Na zahijev ugovarača osiguranja života zaključenog za ceo život osiguranika, osiguravač može isplatiti unapred deo osigurane sume do visine otkupne vrednosti polise, koju ugovarač osiguranja može vratiti docnije.

Na primljeni predujam ugovarač osiguranja dužan je plaćati određenu kamatu.

Ako ugovarač osiguranja zadocni sa plaćanjem dospele kamate, postupiće se kao da je podneo zahijev za otkup.

U polisi osiguranja moraju biti navedeni uslovi davanja predujma, mogućnost da se iznos primljen na ime predujma vrati osiguravaču, visina kamatne stope, poslijedice neplaćanja dospele kamate, kako je određeno uslovima osiguranja.⁵²

⁵¹ Iz presude Vrhovnog suda Srbije, Prev. 742/97 od 17. decembra 1997. godine.

⁵² Član 1052. ZOO.

Zalaganje polise

Polisa osiguranja života može biti data u zalogu. Zalaganje polise ima dejstvo prema osiguravaču samo ako je pismeno obavešten da je polisa založena određenom poveriocu. Kad polisa glasi po naredbi, zalaganje se vrši indosamentom.⁵³ Ukoliko polisa ne glasi po naredbi, moguće je napraviti ugovor o zalozi između poverioca i dužnika o čemu se mora obavestiti osiguravač. Polisa osiguranja se može založiti i cesijom, tako da prava i obaveze iz ugovora prelaze na poverioca i on postaje dužnik prema osiguravaču i ima obavezu plaćanja premije. U slučaju da se dug vrati prije isteka ugovora o osiguranju, poverilac je dužan dužniku vratiti polisu, a ovaj je dužan poveriocu vratiti premije koje je uplatio.⁵⁴

Zastarelost potraživanja

Zakon o obligacionim odnosima dao je sva posebna pravila o zastarelosti kod ugovora o osiguranju u članu 390 ZOO. Podrazumeva se da za zastarelost kod ovih ugovora važe opšta pravila o zastarelosti, tako da se odredbe člana 390. ZOO pojavljuju kao posebna pravila koja derogiraju opšta prema pravilu *lex specialis derogat legi generali*.

Potraživanja ugovarača osiguranja, odnosno trećeg lica iz ugovora o osiguranju života zastarevaju za pet, a iz ostalih ugovora o osiguranju za tri godine, računajući od prvog dana poslije proteka roka kalendarske godine u kojoj je potraživanje nastalo.⁵⁵

Objektivni rok zastarelosti potraživanja ugovarača osiguranja odnosno trećeg lica kod osiguranja života iznosi deset godina računajući od prvog dana poslije proteka kalendarske godine u kojoj je potraživanje nastalo. Do primjene ovog roka dolazi ako zainteresovano lice dokaže da do dana iz člana 390. stav 1. ZOO nije znalo da se dogodio osigurani slučaj. Tada zastarelost počinje teći tek od dana saznanja navedenih lica za osigurani slučaj, ali rok zastarelosti u svakom slučaju ističe kada protekne deset godina računajući od prvog dana poslije proteka kalendarske godine u kojoj je potraživanje nastalo.

Dakle, potraživanja iz osnova osiguranja života zastarevaju znatno duže od ostalih potraživanja iz ugovora o osiguranju. Razlog tome je što kod osiguranja života korisnik osiguranja, tj. lice koje se pojavljuje kao naslednik

⁵³ Član 1053. ZOO.

⁵⁴ Vidi Y. Lambert-Faivre, op. cit., strana 395.

⁵⁵ Član 390. stav 1 ZOO.

u slučaju smrti osiguranika, često i ne zna da poseduje to svojstvo ili znatno kasnije sazna za njega, dok kod ostalih osiguranja korisnik po pravilu saznaje za štetu već u momentu njegovog nastupanja.⁵⁶

ZAKLJUČAK

Osiguranje života predstavlja oblik zaštite osiguranika ili njemu bliskog lica za slučaj nesreće koja ga može zadesiti. Na ovaj način čovek se na vreme obezbeđuje od rizika smrti, odnosno gubitka ili smanjenja sposobnosti privređivanja. Životno osiguranje otklanja štetne posledice oba rizika. Iako dugo zabranjivano, zbog objašnjenja da je nemoralno izvlačiti korist od smrti ili nezgode, danas je ugovor o životnom osiguranju opšte prihvaćen u svim pravnim sistemima.

Ugovor o osiguranju života regulisan je odredbama Zakona o osiguranju života u Crnoj Gori. U radu se analiziraju osnovni elementi ovog ugovora.

⁵⁶ P. Šulejić, *op. cit.*, strana 282.

Prof.dr Zdravko Petrović
Doc.dr Milan Počuča
Doc.dr Rajko Tepavac

LIFE INSURANCE CONTRACT IN MONTENEGRIAN LAW

Life insurance is a form of protection to the insured or the person close to him for accidents that may befall him. In this way one time to ensure the risk of death or loss or reduction capability of doing business. Life insurance eliminates the risk of both adverse consequences. Although long forbidden, because the argument that it is immoral to draw benefit from the death or injury, today's contract of life insurance is generally accepted in all jurisdictions. Life insurance serves the expansion of social insurance. In developed countries through the private life and pension insurance shall be correction system of pension insurance based on the principle of intergenerational solidarity, as pension funds all the harder to bear the burden of a large number of retirees. This paper analyzes the contract of life insurance in the law of Montenegro.

Keywords: *life insurance , contract, pension funds*